

Пойзнер О. Б.

*Начальник відділу прокуратури Одеської області,
старший радник юстиції, кандидат юридичних наук,
Почесний працівник прокуратури України*

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ, ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ ТА ТЕХНОЛОГІЙ

У сучасних умовах належна організація і функціонування банківської системи у державі є, насамперед, запорукою її економічного розвитку. Банківська сфера складає стратегічний сегмент ринкової економіки та грає провідну роль у забезпеченні стабільних економічних відносин. Зокрема в умовах ринкової економіки забезпечується потреба фізичних та юридичних осіб отримувати якісні банківські послуги, починаючи від належного здійснення платежів, надання кредитів, послуг по операціях з цінними паперами, і, закінчуючи, своєчасним поверненням вкладів, тощо. Рівень довіри клієнтів до конкретних банківських установ і до стану контролю за діяльністю кредитно-фінансової системи взагалі є чинником, який забезпечує ефективність економічної політики держави.

Тому нагальним завданням державних органів влади в організації діяльності у банківській та кредитно-фінансовій сферах, є забезпечення гарантій збереження та повернення вкладів фізичних та юридичних осіб, а також розвиток і стабільна діяльність банківських установ. Забезпечення таких гарантій має багато складових і однією з них виступає своєчасне розкриття та розслідування злочинів, що вчинюються з використанням механізмів банківських послуг та технологій.

Через протиправну діяльність у фінансово-кредитній і банківській сферах економіка України втратила і продовжує втрачати значну суму коштів, які, до того ж, виводяться за межі держави. Валютні цінності, котрі незаконно переведені за межі України, обчислюються мільярдами доларів.

Об'єктами злочинних посягань стають не тільки кредити та кошти юридичних і фізичних осіб, а й кошти, що виділяються для соціальної підтримки малозабезпечених верств населення.

Тому злочини, що скоюються з використанням банківських послуг та технологій можливо віднести до одних з найнебезпечніших у сфері фінансово-економічної та господарської діяльності, оскільки їх наслідком є не тільки завдання шкоди інтересам окремих суб'єктів підприємницької діяльності, а й дестабілізація економічного розвитку держави у цілому та зневіра громадян у спроможності інститутів державної влади захистити їх конституційні права.

Все зазначене свідчить про необхідність посилення вимог щодо працівників правоохоронних органів в частині удосконалення й поглиблення їх професійних знань стосовно банківського законодавства, особливостей способів вчинення злочинів з використанням банківських послуг та тех-

нологій, методик виявлення та розслідування таких злочинів, а також постійного вивчення причин та умов, що сприяють їх скоєнню.

Слід звернути увагу на найбільш розповсюджені й небезпечні прояви протиправного використання банківських послуг та технологій.

Злочини у сфері банківської діяльності можна визначити як корисливі посягання на фінансові ресурси банків або інших кредитно-фінансових установ, вклади фізичних осіб або кошти інших суб'єктів підприємницької діяльності, вчинені з використанням певних кредитно-банківських операцій уповноваженими на їх здійснення суб'єктами підприємницької діяльності або іншими особами.

Дана сфера визначається межами кредитно-фінансових операцій, передбаченими банківським законодавством та рівнем послуг, які надаються кожною з конкретних банківських установ.

Предметом посягання як правило, виступають вклади та рахунки фізичних та юридичних осіб, кредитні ресурси та фонди, майно, що знаходиться в заставі та майно власно самих банків.

Суб'єктами таких злочинів можуть бути службові особи підприємств, організацій, банківських установ, а також цілком сторонні особи.

Приводи та підстави для початку кримінальних проваджень за фактами вчинення злочинів у кредитно-фінансовій сфері з використанням банківських послуг та технологій умовно можна розділити на 2 групи. До першої групи відносяться матеріали перевірок контролюючих органів, банківського нагляду, державного комітету фінансового моніторингу або правоохоронних органів (у тому числі дані, отримані у результаті розслідування інших злочинів), якими встановлено наслідки у вигляді спричиненої реальної шкоди охоронюваним державою правам та інтересам конкретних юридичних або фізичних осіб, а також економічним інтересам держави у цілому. До другої групи слід віднести заяви окремих громадян, звернення юридичних осіб-суб'єктів господарювання, а також самих банківських установ.

Злочини з використанням банківських послуг та технологій можна умовно розділити на **три основні групи**:

- пов'язані з посяганням на майно та грошові кошти банку, кошти його клієнтів, або кошти суб'єктів підприємницької діяльності які вчинюються не працівниками банківських установ, а іншими (сторонніми) особами;
- вчинені організованими групами, до складу яких входять як сторонні особи, так і працівники банку;
- вчинені службовими особами банку, у тому числі їх керівниками.

До першої групи, у переважній більшості, відносяться шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України), службове підроблення (ст. 366 КК України), розкрадання (ст. 190–192), які вчиняються службовими особами організацій, підприємств, установ-кредиторів.

Окрім того, суб'єктами наведеної групи злочинів є особи, які здійснюють незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення (ст. 200 КК України). Це можуть бути як службовці банківських установ, так і цілком сторонні особи.

У якості окремої категорії слід визначити осіб, які виготовляють, зберігають, придбають, перевозять, пересилають чи ввозять в Україну та збувають підроблені гроші, державні цінні папери, білети державної лотереї (ст. 199 КК України), чим спричиняють шкоду як економічним інтересам держави у цілому, так і окремим банкам, до яких звертаються злочинці для реалізації свого кінцевого результату (легалізації коштів).

До другої групи відносяться злочини, які вчиняються за участю працівників банку. Останні усвідомлюють, що, наприклад, з метою отримання кредиту до банку представляються завідомо неправдиві відомості про фінансовий стан позичальника і наданий кредит не буде повернуто, тобто таким чином самі стають співучасниками корисливих злочинів проти власності (ст. 190 КК України). Або ж працівники банку усвідомлюють, що зазначені дії можуть призвести до банкрутства (як фіктивного так і реального, в залежності від спрямованості умислу), але все одно сприяють укладенню кредитної угоди на отримання коштів.

При вирішенні питань про доцільність надання кредитів комерційними банками не завжди вивчається кредитоздатність позичальника. Оцінка ризику кредиту та платоспроможність клієнта визначається на рівні передбачень, часто помилкових. Як результат таких дій (бездіяльності) службових осіб – приведення банку до неплатоспроможності перед своїми клієнтами.

Для останньої, **третьої групи злочинів** притаманне те, що службові та матеріально-відповідальні особи банку, використовуючи службове підроблення, зловживаючи своїм службовим становищем заволодівають грошовими коштами та майном банку, або злочинним шляхом отримують у власність майно чи матеріальні цінності, які мають перейти до банку за заставними зобов'язаннями, тощо.

Вчинення конкретного злочину в кожному випадку визначається специфікою тієї чи іншої банківської операції, з використанням якої здійснюються злочинні дії. Перелік основних банківських операцій зазначено у ст. 47 закону України «Про банки і банківську діяльність». Деякі з цих операцій складають основу для класифікації кредитно-банківських злочинів, зокрема у залежності від використання при їх вчиненні наступних механізмів:

1) готівкових та безготівкових розрахункових операцій: операцій по відкриттю рахунків, розрахунків платіжними дорученнями, розрахунків з використанням вимог-доручень, розрахунків з використанням акреди-

тивів, міжбанківських розрахунків, операцій по веденню рахунків з використанням меморіальних ордерів;

2) валютних операцій: операцій по обміну валюти, ввезенні та вивезенні валютних цінностей, роздрібній торгівлі та наданні послуг за іноземну валюту, проведенні валютних операцій за зовнішньоторговими угодами;

3) кредитних операцій: активних та пасивних;

4) функціонування ринку цінних паперів;

5) злочини, що вчиняються з використанням електронно-обчислювальних машин та комп'ютерних мереж, а також розкрадання грошових коштів з використанням пластикових платіжних карток.

Ці злочини спричиняють шкоду як фізичним особам-вкладникам, так і суб'єктам фінансово-господарської діяльності, яка полягає у неправному безоплатному вилученню з банківських рахунків коштів цих юридичних осіб, приводять до неплатоспроможності банків, а також підбивають економічні устої держави у цілому.

Аніщук В. В.

*Черкаський факультет Національного університету
«Одеська юридична академія», старший викладач кафедри
спеціально-правових дисциплін,
кандидат юридичних наук*

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІШАНОЇ ФОРМИ ВИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Відповідно до статей 23, 24, 25 КК України кожен конкретний злочин може бути вчинений або умисно, або з необережності. Однак деякі норми Особливої частини КК викладені таким чином, що їх застосування потребує встановлення вини особи, яка вчинила злочин, окремо до самого діяння і окремо щодо суспільно небезпечних наслідків такого діяння.

Злочин, склад якого передбачає наявність двох різних форм вини щодо діяння і наслідків, прийнято називати злочином із змішаною формою вини. Слід зазначити, що у злочинах з так званою змішаною (подвійною, складною) виною ніякої нової форми вини немає. Є лише різне відношення до діянь і до наслідків таких діянь, що по-різному фіксується у законі.

Однак ставлення вчених-криміналістів до змішаної форми вини і тлумачення суб'єктивної сторони злочину у таких випадках в науці кримінального права є неоднозначним. Деякі вчені визнають існування змішаної форми вини, інші заперечують це. Наприклад, В. А. Нерсесян, чию думку підтримую я, визнає наявність змішаної форми вини (Нерсесян В. А. Криминологические и уголовно-правовые идеи борьбы с преступностью, 1996, с.68). Він вважає, що обґрунтуванням її існування є наступ-